

NY MUSIK

i samarbete med
Caroli församling

Ett långt farväl

– manualiterfavoriter i repris

- Peter Hansen:** *Wechselsong 1*
- Josef Matthias Hauer:** *Atonale Musik op.20:2* (1922)
- Sven-Eric Johanson:** *Mitt vittne vare Gud* (1962)
- Howard Skempton:** *Campanella 3* (1982)
- Aldo Clementi:** *Manualiter* (1973)
- Howard Skempton:** *Twin Set and Pearls* (1984) sats 7, *Extremely Slowly*
sats 3, *Lightly*
- Josef Matthias Hauer:** *Atonale Musik op.20:10* (1922)
- Sven-Eric Johanson:** *Hjälp mig, Jesu* (1962)
- Peter Hansen:** *Sphinxes* (2001)
- Lars Sandberg:** *Skuggor och Dagrar* (1993)
- Peter Hansen:** *Summer Air Sketch*
- Howard Skempton:** *Trace* (1980)
- Sven-Eric Johanson:** *Nu vilar hela jorden* (1962)
- Howard Skempton:** *Tender Melody* (1974)
- Josef Matthias Hauer:** *Atonale Musik op.20:5* (1922)
- Aldo Clementi:** *Sigla* (1977)
- Josef Matthias Hauer:** *Atonale Musik op.20:1* (1922)
- Howard Skempton:** *Lament* (1972)
- Sven-Eric Johanson:** *Gör min själ den trösten värdig* (1962)
- Josef Matthias Hauer:** *Zwölftechnik: kanon III:5* (1925)
- Peter Hansen:** *Wechselsong 2*

Björn Nilsson – orgel

Lördag den 8 september 2018, kl.16.00

Caroli kyrka, Borås

Ett långt farväl... Det låter nästan som en titel av Raymond Chandler. Men nej, hans kriminalroman heter bara *Långt farväl*. *Ett långt farväl*, däremot, är en kärleksroman av Claes Hylinger. Båda lustigt nog utgivna på samma förlag. Nu vet vi det.

World News var det ursprungliga namnet på en större samling fristående miniatyrer av **Peter Hansen** (f.1958), de första komponerade 1991. Samtliga är fiktiva signaturer för mer eller mindre obskyra radiostationer. Ofta fungerar mottagningen och de små snuttarna återkommer regelbundet, men ibland tycks den störas av likaledes obskyra atmosfäriska störningar och de dyker upp med ojämna mellanrum. Som öar av klang i ett hav av tystnad.

Senare har många av dessa *World News* fått nya titlar. *World News 88*, ”som kan ha tillkommit på orgelläktaren under någon riktigt tråkig predikan”, heter numera således *Wechselsong 1*. Den avslutande *Wechselsong 2* är för övrigt exakt samma stycke, med den enda skillnaden att stämmorna bytt plats med varann.

World News XXX (Sphinxes) – numera kallad enbart *Sphinxes* – skrevs för Soundscapes, en hemmaproducerad skiva med elektronmusik av ambientkaraktär. Den enigmatiska undertiteln är inte en hälsning till Robert Schumann (och de sfinxer som dyker upp i dennes *Carnaval*), vilket hade förefallit sannolikt, utan snarare uttryck för längtan bort (d.v.s. resultat av bläddrande i turistbroschyrer).

Liksom många av Hansens verk saknar även *Summer Air Sketch* datering, men härrör enligt tonsättaren troligen från 90-talet.

1919 komponerade **Josef Matthias Hauer** (1883–1959) sitt första verk i tolvton – som förmodligen också var det allra första konsekvent genomförda tolvtonsverket över huvud taget: *Nomos* op. 19. Senare skrev han:

”Opus 19 betyder en vändpunkt i mitt liv. Jag gav det åter titeln ’Nomos’, men denna gång fullt medveten om tolvtonslagen. På opus 19 följde en mängd studier (till opus 60) [oktober 1919 till april 1922], som skrevs i den första hänförelsen över att äntligen ha uppnått den hantverksmässiga grunden. En liten del därav valde jag senare ut och publicerade som pianostycken i två häften (opus 20).” *Atonale Musik*, som är samlingens namn, innehåller sammanlagt 20 stycken.

I sin bok *Zwölftontechnik* (1926) redovisar Hauer ett antal korta exempel på sina olika kanontekniker. Av allt att döma är dessa kanoner inte avsedda att vara annat än

illustrerande exempel. Icke desto mindre rör det sig om verkligt fulländade miniatyrer. Mer koncentrerad än så här blir inte musik – inte en ton i onödan, inte en ton som inte kan svara för sig. Hauer anger ingen instrumentation, inget tempo. Här spelas den femte trestämmiga kanonen.

Den mångsidige och flitige **Sven-Eric Johanson** (1919–1997) var inte bara tonsättare utan även organist. Som sådan var han framför allt en av de verkligt stora improvisatörerna. Till hans orgelverk hör **Orgelbok MCM** (vilket väl utläses 1900, således en orgelbok för 1900-talet), ett till formatet litet häfte innehållande 15 orgelkoraler, varav drygt hälften manualiter, plus ett mellanspel med den ovanliga titeln *Intermedium*. Korallerna uruppfördes en och en av tonsättaren själv under en sommar då han vikarierade i Borgholms kyrka.

Framför allt under sina första decennier som tonsättare skrev **Howard Skempton** (f.1947) mängder av små stycken för piano respektive dragspel. Sviten **Twin Set and Pearls** hör till de senare, medan **Lament** är ett så kallat ”open score”. Resterande är ursprungligen för piano.

– Det svåra är inte att bygga musik – det svåra är att välja, sade **Aldo Clementi** (1925–2011). I fallet med **Manualiter** (1973) – titeln innebär alltså att det är orgelmusik för en enda manual, utan pedal – tycks Clementi lämna ovanligt många val till exekutören. Det tryckta partituret ger intryck av att kräva två organister, att alltså spelas fyrhändigt, som stora ackord. Så skedde (till tonsättarens förtrytelse) också vid uruppförandet. Inför ett planerat framförande för ett antal år sedan levererade tonsättaren ett nytt partitur, men även detta bjuder på synbarligen oöverstigliga hinder. Slutligen skickade han en liten skiss om några få takter som visar hur han tänkt sig att det skulle kunna realiseras, eller, rättare, ett av många möjliga sätt att realisera det. Den ligger till grund för dagens version. Vi står här alltså inför ett synnerligen abstrakt tonbygge, som skulle kunna tänkas få mångskiftande klanglig gestalt. Vad vi hör är ett antal diatoniska skalor eller skalfragment, både upp- och nedåtgående, vars toner grupperas i två hexackord, och som presenteras i tre olika tidsvärden. Liknande skalor har Clementi arbetat med även i den serie verk som fått namn av tonerna BACH, där samma material byggs upp gång efter gång i närbesläktade men

säregna arkitektoniska skapelser. Dessa fyra toner finns för övrigt invävda också i *Manualiter*, som en dold hälsning till den äldre mästaren.

Sigla (1977) bygger på dedikanternas namn, CIAuDiA och GiAnFrAnCo, vilket ger tonföljden CADAGAFAC. Denna transponeras och presenteras som fyrstämig kanon i samtliga omvändningar. Resultatet är en harmoniskt ambivalent gestalt som vältrar sig runt, runt i ett allt långsammare tempo. Som en speldosa, eller en klocka vars mekanik sätts igång, sedan löper obönhörligt och mäter ut en allt mer uttänjd tid. Om vi, med Clementis ord, inledningsvis ser den musikaliska väven på avstånd, innebär det avstannande tempot att vi kommer allt närmare, tills vi slutligen kan uppfatta varje enskild tråd.

(Detta är för övrigt åttonde och med stor sannolikhet sista gången *Sigla* spelas på Carolis kororgel. Och inom parentes: Enligt partituret skall stycket börja ”più presto possibile”, alltså så fort det bara går – en vanlig, kanske alltför vanlig spelanvisning. Men hur fort är det? I det här fallet tillfrågades tonsättaren efter flitigt övande och gav beskedet: Nej, det är alldeles för fort! På sin höjd halva det tempot! D.v.s. fjärdedel c:a 120–140. Och hur långt bör stycket vara? Max åtta–tio minuter.)

Redan på koncipieringsstadiet planerade **Lars Sandberg** (f.1955) *Skuggor och dagar* (1993) som solostycken för två till sin natur så totalt olika instrument som crotaler och orgel. Noterna är i stort sett identiska, men klangen väsensskild. Orgelversionen tillkom med just Carolis kororgel i åtanke. De sju satserna bygger på var sin centralton, som hålls ut satsen igenom – d, e, c, f, g, a, h – vilket också är den tonföljd som utgör styckets cantus firmus. Denna cantus firmus, som klingar i basregistret, färgas kromatiskt och behandlas som ända upp till fyrstämig kanon. Ungefär samma förfaringssätt utsätts melodistämman för, som i sin grundform består av enbart tonerna d, c, e, f, h, c, a, g; alltså ett elementärt, diatoniskt tonmaterial – en ”vit” musik som skuggas av kromatiken.